

**הסופרקומנטר של רלב"ג על כללי השמים והעולם של אבן רשד
בתרגום
משה אבן תבון
מבוא למהדורה**

כתבי היד:

קיימים עשרה כתבי יד של הסופרקומנטר של רלב"ג לכללי ספר השמיים והעולם של אבן רשד על **De Caelo** של אריסטו המפוזרים בספריות שונות בעולם. צילומים שלהם נמצאים בבית הספרים הלאומי האוניברסיטאי של האוניברסיטה העברית בירושלים כדלהלן:

#0: פרוש על כללי אבן רשד על ספר השמים והעולם של אריסטו

F 1149

מס' מערכת: 000082667

שי"ב 1552

מינכן – ספרית מדינת בווריה 59/2 HEBR

Muenchen – Bayerische Staatsbibliothek, Cod. hebr. 59

סוג כתיבה אשכנזית

מקום העתקה: ויניציאה Venezia

דף א-177-א181

המאמר הרביעי בלבד

הערת קולופון בשלוש כתיבות שונות

#1: פרוש על כללי אבן רשד על ספר השמים והעולם של אריסטו

F 30913

מס' מערכת: 000130544

רמ"א 1481

פריס - הספרייה הלאומית HEB 919/4.

Paris - Bibliotheque Nationale heb. 919

סוג כתיבה ביזנטית

דף א-165-ב227

קולופון (א227): "ונכתב על ידי ... אלקנה בכ"ר שבתאי גלימידי תנצב"ה בראש חדש אלול שנת

ה'רמ"א לבריאת עולם".

#2: פרוש על כללי אבן רשד על ספר השמים והעולם של אריסטו

F 32610

מס' מערכת: 000130723

רי"ג 1453

פריס - הספרייה הלאומית HEB 962/2.

Paris - Bibliotheque Nationale heb. 962

סוג כתיבה ספרדית

דף א58-א32

קולופונים: "ואני הכותב יצחק [בן יהודה] שויכאת ... השלמתיו יום רביעי כב לחדש טבת שנת י' שומר את ג' רי"ם לפרט האלף הששי"; "ואני יצחק הכותב השלמתיו ביום ג י"ג לחדש שבט שנת רי"ג לפרט האלף הששי".

"ואני יצחק הכותב השלמתיו בחדש אדר בג' ימים בו שנת רי"ג לפרט האלף הששי"; "ובכאן נשלם זה הביאור והיתה השלמתו בחדש אב י"ל של שנת מאתים ועשר ושלש שנים לפרט האלף הששי".

#3: פרוש על כללי אבן רשד על ספר השמים והעולם של אריסטו

F 431

מספר מערכת: 000194707

ר"ד 1444

וטיקן 342/2

Vatican - Biblioteca Apostolica ebr. 342

סוג כתיבה ביזנטית

דף א91-א176

שני כתבי-יד שונים שנכרכו יחד. כה"י הראשון: דפים 1-310 נכתב בשנת ר"ד כה"י השני דפים 311-399 נכתב בשנת רמ"ח.

דפים 1-310 הועתקו על-ידי שלשה סופרים שונים במשותף. סופר הקולופון העתיק דפים 9-16 שורה 16, ודפים 104-227. הסופר השני כתב דפים 9ב משורה 17 עד 104א והסופר השלישי העתיק דפים 228א-306א.

קולופון (דף 176א): "והיתה השלמתו בחדש אייר ל"ח לעומר כ"ג לחדש הנזכר של שנת הר"ד התהלה לאל לבדו יתברך ויתעלה על כל ברכה ותהלה. אמן ואמן".

#4: פרוש על כללי אבן רשד על ספר השמים והעולם של אריסטו

F 31545

מספר מערכת: 000179799

קצ"ה 1435

ירושלים - ישראל מהלמן 27/2

סוג כתיבה ספרדית

דף א72-א109

קולופונים: "ובכאן נשלם הבאור בספר ההויה וההפסד קצור בן רשד והיתה השלמתו בחדש אב של שנת מאה ותשעים וחמש לפרט האלף הששי"; "ובכאן נשלם זה הביאור והיתה השלמתו בחדש אייר לט לספירה של שנת מאה ותשעים ושש לפרט האלף הששי".

#5: פרוש על כללי אבן רשד על ספר השמים והעולם של אריסטו

F 32611

מספר מערכת: 000130729

מאה ט"ו

פריס - הספרייה הלאומית HEB 963/2.

Paris - Bibliotheque Nationale heb. 963

סוג כתיבה ספרדית

דף: 164-ב-246א

#6: פרוש על כללי אבן רשד על ספר השמים והעולם של אריסטו

F 69340

מספר מערכת: 000087164

מאה ט"ו

סנקט פטרבורג - האקדמיה הרוסית - המכון ללימודים מזרחיים C 106/2

St. Petersburg - Inst. of Oriental Studies of the Russian Academy C 106

סוג כתיבה אשכנזית

דף: 110-ב-54

חסר בסופו. נקטע באמצע המאמר הרביעי.

#7: פרוש על כללי אבן רשד על ספר השמים והעולם של אריסטו

F 48641

מספר מערכת: 000084403

מאה ט"ו

מוסקבה - גינצבורג 1594/5

Moscow - Russian State Library, Ms. Guenzburg 1594

סוג כתיבה איטלקית

דף: 103-א-156ב

קולופון המחבר: "והיתה השלמתו בחודש אלול שלשנת פ"א לפרט האלף הששי".

ראה: מ' שטיינשניידר, HU, עמ' 127.

ציון בעלים (בדף 26א): "אני יעקב בר אשר (?) חפץ".

בדף 220ב: רשימה מאת הבעלים על הולדת "אברהם חיים לא' ר' שמואל מפיסה" גסי בשנת

שנ"ג (או שי"ג).

בדף 235ב חתימת צנזור:

Censor: Hipp[olitu]s 1601

#8: פרוש על כללי אבן רשד על ספר השמים והעולם של אריסטו

F 106

מספר מערכת: 000107150

מאה ט"ו

רומא - קזנטנזה 3101/1

Roma - Biblioteca Casanatense 3101

סוג כתיבה ספרדית

דף א-48ב

חסר קצת בסופו.

#9: פרוש על כללי אבן רשד על ספר השמים והעולם של אריסטו

F 1801

מספר מערכת: 000102361

מאה י"ד-ט"ו

ברלין - ספרית המדינה FOL 1055/2.

Berlin - Staatsbibliothek (Preussischer Kulturbesitz) fol. 1055

סוג כתיבה ספרדית

דף: א46-א84

עם קולופון המפרש (דף א84): "ונשלם הבאור בזה הספר והיתה השלמתו בחדש אלול של שנת

פ"א לאלף הששי".

בדף א211: חתימת צנזור:

Censor: "Gio[vanni] Domi[ni]co Vistorini 1610".

לפי קטלוג שטיינשניידר כה"י היה שייך למשה סואבי בויניציאה בשנת 1851. כה"י נרכש ע"י

שטיינשניידר שמכרו לספריית ברלין.

כללי ספר השמים והעולם לאבן רשדלצורך הכנת המהדורה של הסופרקומנטר של רלב"ג נעזרתי בטקסט המוהדר בדיסרטציה שלי: **כללי****ספר השמים והעולם של אריסטו לאבן רשד בתרגום משה אבן תבון; מהדורה ביקורתית על פי****כתבי היד העבריים והשוואה לנוסח ערבי ערוך.** כתבי היד של תרגום משה אבן תבון המסומנים

באפרטוס השני במספרים הם לפי המיספור המופיע בדיסרטציה בעע. 18-19, כדלהלן:

1: ספרית אוקספורד-בודלי, קטלוג נויבאואר 2/1371. המאה הט"ו, כתיבה ספרדית.**2:** ספרית אוקספורד-בודלי, קטלוג נויבאואר 2/1377. המאה הט"ו, כתיבה איטלקית.**5:** ספרית הוטיקן-אוסף אורבינטי 2/39. שנת 1311. כתיבה איטלקית.

- 6:** פירנצה-לורנציאנה Plut 5/55. 88. שנת 1353. כתיבה איטלקית.
- 8:** מינכן-ספרית מדינת בווריה HEBR. 2/208. המאה הי"ד-ט"ו, כתיבה ספרדית.
- 9:** פירנצה-ספרית לורנציאנה PLUT. 88. 2/56. המאה הי"ד-ט"ו, כתיבה איטלקית.
- 10:** פריס-הספריה הלאומית HEB. 3/918. המאה הט"ו, כתיבה ספרדית.
- 11:** פריס-הספריה הלאומית HEB. 2/935. המאה הט"ו, כתיבה ספרדית.
- 12:** פריס-הספריה הלאומית HEB. 2/936. המאה הט"ו, כתיבה אשכנזית.
- 13:** פריס-הספריה הלאומית HEB. 6/956. המאה הט"ו, כתיבה ספרדית.
- 14:** פרמא-הספריה פלטינא 2/2914. המאה הט"ו, כתיבה איטלקית.
- 15:** פרמא-הספריה פלטינא 4/2623. המאה הט"ו, כתיבה ספרדית { איטלקית }.
- 16:** פרמא-הספריה פלטינא 2/2444. המאה הט"ו, כתיבה ביזנטית.
- 17:** קמברידג'-ספרית האוניברסיטה ADD. 2/1858. המאה הי"ד-ט"ו, כתיבה ספרדית { פרובנצלית? }
- 18:** פריס-הספריה הלאומית HEB. 2/1366. המאה הט"ו-ט"ז, כתיבה ספרדית.
- 19:** מוסקבה-ספרית המדינה-גינצבורג 5/271. המאה הט"ו, כתיבה ספרדית.
- 20:** מוסקבה-ספרית המדינה-גינצבורג 2/272. המאה הט"ו, כתיבה ביזנטית.
- 21:** אסקוריאל-הספריה I-G14. 1413.
- 22:** מינכן-ספרית מדינת בווריה HEBR. 3/281. 1476, כתיבה ספרדית.
- 23:** המבורג-ספרית המדינה והאוניברסיטה 5/261. המאה הט"ו, כתיבה אשכנזית.
- 24:** מינכן-ספרית מדינת בווריה HEBR. 2/108. 1441, כתיבה ספרדית { איטלקית }
- 25:** פירנצה-ספרית לורנציאנה OR. 2/471. 1474.
- 26:** סנקט פטרסבורג-האקדמיה הרוסית-המכון ללימודים מזרחיים A 4/196. המאה הי"ד-ט"ו, כתיבה ספרדית.
- 27:** סנקט פטרסבורג-האקדמיה הרוסית-המכון ללימודים מזרחיים B 6/390. המאה הט"ו, כתיבה ספרדית; רודוס.

תוך כדי הכנת המהדורה ניסיתי למצוא איזה כתב יד, מבין אלה של משה אבן תבון, היה בפני רלב"ג, כאשר חיבר את הסופרקומנטר. רלב"ג נפטר בשנת 1344. לכן, כל כתבי היד המתוארכים לאחר מועד זה אינם נחשבים לצורך זה (אם כי יתכן שאי מי מהם הוא גילגול של כתב היד המבוקש, אבל קשה למצוא ראיה לכך). לפי התיארוך שבקטלוג לכתבי יד של בית הספרים הלאומי, מצוי כתב יד אחד בלבד המתוארך בפרק הזמן המבוקש והוא כתב יד וטיקן המסומן בדיסרטציה כ 5, משנת 1311. קיימים עוד ארבעה כתבי יד שמתוארכים ב"מהמאה הי"ד או הט"ו", והם: 8-9-17-26. אלה האחרונים וזה הראשון, בסך הכל חמשה כתבי יד, נלקחו בחשבון כמועמדים. על מנת לבדוק אם אחד מכתבי יד אלה היה זה שעמד בפני רלב"ג או קרוב לו, בחרתי לעשות בחינה חלקית, בכשנים עשר עמודים מהמאמר הראשון הערוך של רלב"ג. בחנתי את שני הנוסחים הערוכים, של רלב"ג ושל משה אבן תבון, במקטעים השווים שבשני הנוסחים הערוכים. חפשתי סטיות של כתבי יד שונים משל משה

אָבן תבון, מהנוסח הערוך השוה. נמצאו בקטע הנזכר לעיל 187 סטיות ומתוכן: 10 סטיות מכתב יד 5, 14 סטיות מכל אחד מכתבי היד 9 ו 26, 15 סטיות מכתב יד 8 ו 19 סטיות מכתב יד 17. משמעות הדבר היא שמכתבי היד המועמדים, כתב יד 5 הוא הכי פחות סוטה מהנוסח המשותף לרלב"ג ולמשה אָבן תבון ולכן יותר מסתבר שהוא הקרוב ביותר לנוסח שהיה בפני רלב"ג במלאכת חיבורו מבין כתבי היד המוכרים לנו.

הכנת המהדורה:

לקחתי מדגם זהה מכל מאמר בכל כתבי היד, והשויתי בין הדגימות. מצאתי ארבעה כתבי היד שמיצגים את הגירסות השונות של כתבי היד. כתבי היד שנבחרו ושאליהם ההתייחסויות באפרטוס הראשון הם:

פ1: כ"י פריס המסומן ב #1 לעיל.
 פ2: כ"י פריס המסומן ב #2 לעיל.
 מל: כ"י המסומן ב #4 לעיל.
 בר: כ"י המסומן ב #9 לעיל.

העריכה:

אותיות מודגשות (bold) מצינות ציטוט מלה במלה של רלב"ג מהתרגום הערוך לעברית, של קיצור אָבן תבון.
 אותיות מודגשות ומלוכסנות (italic) מצינות ציטוט שאינו מלה במלה כי אם בשינוי נוסח.
 אותיות רגילות משמשות בקטעים שרלב"ג מצטט את משה אָבן תבון (מ.א.ת.) עם שינוי נוסח, אבל עם תוכן דומה, וקטעים שחלק נכבד מהנוסח הוא חיבור של הרלב"ג עצמו.

האפרטוסים:

האפרטוס הראשון מורה על הבדלי הנוסח בין ארבעת כתבי היד שנבחרו כמיצגים.
האפרטוס השני מראה את הנוסח הערוך של משה אָבן תבון לעומת המצוטט בשינוי נוסח על ידי רלב"ג, והוא מסומן ב מאת.
האפרטוס השלישי מוסיף מראי מקום. בשלב זה של הכנת המהדורה מראי המקום הם לנוסח הערוך של משה אָבן תבון, ומסומנים על ידי שני מספרים: הימני מספר הדף של נוסח משה אָבן תבון והשמאלי מספר השורה בדף. מראי מקום לטקסט של ארסטו יושלמו בהמשך. כשהיו מוכנים תעודכן המהדורה.

סימוני העריכה:

מספר = מספר השורה.

| = באפרטוס: הפרדה בין יחוסים. בנוסח הערוך: מעבר מעמוד לעמוד בכתב היד.

|| = הפרדה בין שורות.

[= שנוי בנוסח כתב-היד.

אות = סמן כתב-היד.

אות = השמטה בכתב-היד.

< > = הוספה.

\ \ = בשוליים.

^ = מעל השורה.

מלה...מלה = מ...עד.

? = בלתי קריא.

מאת = משה אָבן תבון.

Saut du même au même == S קפיצה ממלה לאחרת הזזה לה, תוך השמטת הכתוב ביניהן.

באפרטוס השלישי: למשל 5,1 = בדיסרטיציה: דף מספר 1 שורה מספר 5. מספרים אחרים הם

סמוני בקר.

*